

ПРОБЛЕМА ОЦІНКИ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті всебічно проаналізовано проблему оцінки професійної успішності викладача вищого навчального закладу. Виокремлено різні підходи до оцінки викладацької праці: особистісний, акмеологічний, професіографічний, соціально-психологічний, інтегративний. Виділено об'єктивну оцінку (зовнішню, соціальну) та суб'єктивну (внутрішню, індивідуальну, особистісну). Розглянуто такі критерії оцінки професійної успішності: особистісні стратегії успішності; система компетенцій; психологічні та ціннісні особливості особистості викладача; професійні ролі, статуси, стилі; ефективність професійних та міжособистісних комунікацій; професійна «Я-концепція»; професійний розвиток і самоактуалізація з задіянням професійних ресурсів та потенціалу особистості. Вказано на необхідність врахування співвідношення експертної (зовнішньої) оцінки та самооцінки викладача.

Ключові слова: професійна успішність, оцінка професійної успішності, інтегративний підхід, рефлексивність, компетенції.

Syngaiivska I. V. The issue of higher educational institution teacher professional successfulness assessment. The article under consideration offers a comprehensive analysis of the issue of higher educational institution teacher professional successfulness assessment. Thus it singles out different approaches to a teacher activity assessment such as personal approach, acmeological approach, job specification approach, social and psychological approach and integrative approach. The objective grade (external, social) and subjective grade (internal, individual, personal) have been outlined in course of research. The article considers such criteria of professional successfulness assessment: successfulness personal strategies; system of competences; teacher personality psychological and axiological peculiarities; professional roles, status, styles; the effectiveness of professional and interpersonal communications; professional self-conception; professional development and self-actualization involving professional resources and personal potential. The reviewed article stresses upon the necessity of expert (external) assessment and teacher's self-assessment correlation consideration.

Keywords: professional successfulness, professional successfulness assessment, integrative approach, reflexivity, competences.

Сингаевская И. В. Проблема оценки профессиональной успешности преподавателя высшего учебного заведения. В статье всесторонне проанализирована проблема оценки профессиональной успешности преподавателя высшего учебного заведения. Отмечены различные подходы к оценке преподавательского труда: личностный, акмеологический, профессиографический, социально-психологический, интегративный. Выделено объективную оценку (внешнюю, социальную) и субъективную (внутреннюю, индивидуальную, личностную). Рассмотрены такие критерии оценки профессиональной успешности: личностные стратегии успешности; система компетенций; психологические и ценностные особенности личности преподавателя; профессиональные роли, статусы, стили; эффективность профессиональных и межличностных коммуникаций; профессиональная «Я-концепция»; профессиональное развитие и самоактуализация с задействованием профессиональных ресурсов и потенциала личности. Указано на необходимость учета соотношения экспертной (внешней) оценки и самооценки преподавателя.

Ключевые слова: профессиональная успешность, оценка профессиональной успешности, интегративный подход, рефлексивность, компетенции.

Постановка наукової проблеми та її значення.

Професійна діяльність викладача вищого навчального закладу вимагає системного інтегративного аналізу з метою врахування всіх видів робіт, психологічних особливостей та умов їх виконання, а також індивідуальної

специфіки та особистісних якостей викладача. Таке цілісне бачення діяльній та особистій сутності викладацької роботи дозволить вибудувати систему оцінок її результатів, що, в свою чергу, дасть змогу об'єктивно оцінити професійну успішність викладача.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Сучасна вітчизняна та зарубіжна психологічна наука і практика оперують значним діагностичним інструментарієм для оцінки якості викладацької діяльності (І. Дежина, С. Дружилов, І. Ісаєв, Є. Крігер, А. Маркова, М. Розенбаум, Т. Траверсе, В. Шадриков, Ю. Швалб [7; 9; 10; 11; 13; 14; 19; 21; 23] та ін.). Втім, відчувається брак системних досліджень щодо оцінки професійної успішності; не повною мірою визначено змістовні та організаційні рамки оцінювання; недостатньо досліджена система прогностичних оцінок успішності викладача вищого навчального закладу.

Існують певні протиріччя між державними стандартами та науково обґрунтованими методами оцінки професійної діяльності викладача; між об'єктивними соціальними передумовами та неготовністю вузів до формування системних моделей оцінювання професійної діяльності викладачів; між необхідністю використання інтегративного підходу у дослідженні професійної успішності і недостатньою розробленістю теоретичних і методологічних основ створення системи оцінки професійної успішності викладача.

Така неоднозначність досліджуваної проблематики зумовила **мету дослідження:** теоретичний аналіз проблеми оцінки професійної успішності викладача вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У психології професійної діяльності наявні різні підходи до оцінки викладацької праці: особистісний, акмеологічний, професіографічний, соціально-психологічний, тощо. Існує потреба систематизації даних підходів з метою вироблення інтегрованого показника професійної успішності. Зважаючи на багатоплановість професійної

діяльності викладача, інтегративний підхід уможлиблює здійснення комплексного аналізу та оцінки: видів діяльності (педагогічна, наукова, організаційна тощо) та їх взаємовпливів у процесі формування професійної успішності; форм і способів взаємодій (особистісних, професійних, соціальних), що впливають на формування професійної успішності; психологічних умов для професійної самореалізації особистості викладача, розвитку його професійного, особистісного, комунікативного потенціалу; індивідуальних, соціальних, організаційних ресурсів, що забезпечують розвиток професійної успішності; соціально-психологічних моделей професійної успішності викладача вищого навчального закладу тощо.

Одним з необхідних критеріїв для оцінки професійної успішності викладача є системність. Разом з критерієм прогностичності він стає дієвим теоретико-методологічним засобом наукового дослідження. З огляду на складність науково-педагогічної діяльності доцільно виокремити критерії, що дозволяють виявити сутнісний характер оцінюваних явищ. Це інтегральні – об'єктивний і суб'єктивний критерії (і відповідно оцінка). Об'єктивна оцінка розглядається як зовнішня (соціальна), а суб'єктивна – як внутрішня (індивідуальна, особистісна). Так, Є. Климов визначає успішність як ознаку професійної діяльності, що включає зовнішню оцінку результату, досягнутого в ході професійної діяльності, та оцінку задоволеності фахівця своєю професійною діяльністю [12, 267].

Зовнішня оцінка викладацької діяльності ґрунтується на продуктивності, стабільності, взаєморозумінні з колегами, ініціативності, ефективності та результативності. Внутрішня ж оцінка визначається особистісним розумінням кінцевого результату праці та вимірюється рівнем задоволеності працею, хоч іноді й матеріальною винагородою (елемент зовнішньої оцінки).

Розглядаючи успішність як провідний критерій оцінки професійної діяльності, М. Амінов виділяє індивідуальну та соціальну успішність [1]. Індивідуальна (ресурсна) успішність визначається особистісними досягненнями, соціальна успішність – досягненнями однієї людини відносно

досягнень інших людей (конкурентоспроможність). При цьому психологічні ресурси (мотивація, воля, емоції тощо) використовуються як засоби підвищення конкурентоздатності, досягнення індивідуальної та соціальної успішності.

Зовнішня оцінка (здійснюється суспільством, державою, професійною спільнотою, колегами, студентами) професійної успішності спрямована на виявлення позитивних результатів діяльності; якісних показників діяльності (згідно з професійними вимогами); ефективності професійних взаємодій; ознак професійного розвитку (науковий ступінь, вчене звання, посада); суспільного значення досягнутих педагогічних та наукових результатів викладача тощо.

Оцінка результатів професійної діяльності значно відрізнятиметься при реалізації адаптивної чи творчої стратегії. Дослідники [15; 18] підкреслюють переважання об'єктивних засад професійного розвитку в рамках адаптивної стратегії. Провідними в цій стратегії є соціальні умови та вимоги до професійної успішності, що певним чином обмежує професійний розвиток. Досягнення високого рівня професійної успішності можливе завдяки творчій стратегії, застосування якої опирається на особистісні ресурси, здібності та можливості.

На оцінку професійної успішності істотно впливають психологічні характеристики особистості викладача. Особистісна відповідальність, змотивованість на професійний успіх, задоволеність працею, сприятливі умови для саморозвитку часто виявляються ключовими детермінантами успішності. До того ж, показник психологічної стабільності переважає над показником матеріальної стабільності.

Оцінка професійної успішності викладача може ускладнюватися з огляду на співвідношення результативності педагогічної та наукової діяльності. Успішний педагог не тотожний успішному науковцю. Такої думки дотримується ряд відчизняних та зарубіжних дослідників [2; 5; 6; 9; 20; 22]. Взаємозв'язок професійних ролей (колега, наставник, куратор,

фасилітатор, дослідник, організатор, методист, технолог, модератор, мотиватор тощо) перетворюється на складну багатофункціональну систему викладацької діяльності.

На оцінку професійної успішності також суттєво впливає професійний стиль, що безпосередньо залежить від рівня професійної та психологічної культури викладача і втілюється у професійній поведінці викладача.

Важко оцінити ціннісну складову професійної успішності. Психологи-акмеологи (зокрема, А. Деркач та О. Селезньова) підкреслюють, що в результаті особистісно-професійного розвитку відбувається розширення суб'єктного простору особистості, її професійне і моральне збагачення; змінюється система потреб, актуалізується мотивація досягнення, формуються акмеологічні інваріанти професіоналізму (антиципація, саморегуляція, образна сфера, здатність приймати рішення тощо); розкривається особистісний потенціал, формується продуктивна професійна «Я-концепція»; підвищується психологічна готовність до діяльності в різних, у тому числі складних ситуаціях [8]. Виміряти так звану «акмеологічну компетентність» викладача кількісними методами навряд чи вдасться. Більш доцільним видається пошук змістовних критеріїв оцінки, що відобразатимуть ціннісне наповнення професійної успішності викладача.

Змістовними критеріями оцінки професійної успішності викладача є:

– мотиваційний, що уможливорює оцінку сформованості особистісно-професійної позиції викладача (соціальна значущість і цінність досягнутих результатів, ставлення до професії як до простору і способу творчої самореалізації тощо);

– технологічний або інструментально-операційний, що дозволяє оцінювати сформованість професійних якостей та їх дієве застосування (володіння технологіями та алгоритмами вирішення професійних завдань, сформованість акмеологічних інваріантів професіоналізму, комунікативної культури, психологічної компетентності тощо);

- перцептивно-регулятивний – оцінка рівня збалансованості міжособистісних стосунків, професійного стилю, рівня емпатії тощо;
- аналітико-прогностичний, що сприяє оцінці особистісного та професійного самовдосконалення, рівня рефлексивної, аутопсихологічної компетентності, здатності до цілепокладання, самооцінки тощо [3; 4; 5; 8; 17; 24 та ін.].

Ще одним складним для оцінювання показником професійної успішності викладача є його рефлексивність як складова професійного та особистісного самовдосконалення та самоактуалізації. Варто враховувати поєднання рефлексивної компетентності з рефлексивною культурою та саморефлексією викладача. Важливо розглядати й ресурсний потенціал, хоч доцільно розділити поняття ресурсу та потенціалу з метою подальшого виявлення їх значення у структурі професійної успішності.

Інноваційність також можна вважати критерієм оцінки професійної успішності, а інноваційний потенціал – певною інтегративною ознакою, що розкриває сутність творчих та інструментальних властивостей особистості. Ще більш генералізованим чинником і водночас критерієм професійної успішності слугує професійна «Я-концепція» як інтеграція особистісних та професійних якостей викладача [16].

Аналіз вищезазначених критеріїв має також враховувати співвідношення експертної (зовнішньої) оцінки та самооцінки викладача. Для досягнення максимальної ефективності та об'єктивності процедури оцінювання психологи використовують численний методичний інструментарій, у тому числі, опитувальники, тести, оцінні шкали, психологічні інтерв'ю тощо.

Для ефективної організації процесу оцінювання професійної успішності важливо узагальнити всі розглянуті складові з метою формування певної оцінної структури (Таблиця 1).

Таблиця 1

Оцінка професійної успішності викладача ВНЗ

Цілі	Об'єкт	Суб'єкт	Критерії	Результати
-------------	---------------	----------------	-----------------	-------------------

	оцінки	оцінки		
Вияв рівня професіоналізму, професійних взаємодій, професійної успішності	Професійна діяльність (наукова, педагогічна, організаційна тощо)	Суспільство	Стратегії успішності	Зміна соціального та професійного статусу
Вдосконалення освітніх процесів	Професійні взаємодії	Роботодавець, адміністрація вишу	Професійні та особистісні якості викладача	Рівень якості виконання професійних функцій
Вдосконалення професійних та міжособистісних комунікацій	Психологічні умови розвитку професійної успішності	Студенти	Система компетенцій	Вдосколанення особистісних стратегій успішності
Розвиток особистісних рис викладача	Особистість викладача	Колеги	Професійні ролі, статуси, стилі	Поліпшення показників психологічної компетентності
Вияв рівня саморозвитку та самооцінки	Рівень професіоналізму викладача	Експерти (фахівці даної галузі)	Психологічні та ціннісні особливості викладача	Порівняльна успішність (до попередніх результатів, до результатів іншого викладача)
Вияв психологічних перешкод досягнення професійної успішності	Особистісний, професійний саморозвиток	Викладач (самооцінка)	Професійна «Я-концепція»	Перспективність (визначення психологічних факторів подальшого розвитку професійної успішності)

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи викладене, варто підкреслити важливість застосування інтегративного підходу, що сприяє виокремленню основних критеріїв і показників оцінки професійної успішності викладача. Саме інтегративний критерій дозволить

оцінювати рівень професійної успішності викладача, зважаючи на об'єктивні показники в поєднанні з суб'єктивною (особистісною) самооцінкою. Оцінка професійної успішності пов'язана з певною формалізацією її критеріїв (об'єктивні та суб'єктивні, зовнішні та внутрішні, особистісні та соціальні) та опирається на сутнісні ознаки, що розкривають значущість викладацької діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у виборі психолого-діагностичного інструментарію, здатного охопити всю систему особистісних і професійних взаємодій, що дозволить представити професійну успішність викладача вищого навчального закладу як цілісну систему взаємопов'язаних та взаємообумовлених компонентів.

Література

1. Аминов Н. А. Модели управления образованием и стили преподавания / Н. Аминов // Вопросы психологии. – 1994. – № 2 – С. 88-99.
Aminov, N. Modeli upravleniya obrazovaniyem i stili prepodavaniya [Education management models and teaching styles] / N. Aminov // Voprosy psikhologii. – 1994. – № 2 – С. 88-99.
2. Арендачук И. В. Структурно-функциональная организация профессионализма личности в научно-педагогической деятельности [Structural and functional organization of personality professionalism in scientific and pedagogical activity] / И.В. Арендачук: автореф. дис. ...канд. психол. наук. – Ярославль, 2008. – 29 с.
Arendachuk, I. Strukturno-funkcionalnaya organizatsiya professionalizma lichnosti v nauchno-pedagogicheskoy deyatelnosti [] / I. Arendachuk: avtoref. dis. ...kand. psihol. nauk. – Yaroslavl, 2008. – 29 с.
3. Бозаджиев В. Л. Психолог: профессия и личность / В. Бозаджиев. – Челябинск: Печатный двор, 2011. – 424 с.
Bozadzhiev, V. Psikholog: professiya i lichnost [The psychologist: profession and personality] / V. Bozadzhiev. – Chelyabinsk: Pechatnyy dvor, 2011. – 424 с.

4. Бондарчук О. І. Формування психологічної компетентності керівників освітніх організацій в умовах післядипломної педагогічної освіти: наук.-метод. посіб. / О. І. Бондарчук, Л. М. Карамушка, О. В. Брюховецька, Т. М. Вакуліч, В. М. Івкін; ред.: О. І. Бондарчук; НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». – К. : Науковий світ, 2012. – 190 с.
Bondarchuk, O. Formuvannya psykhologichnoyi kompetentnosti kerivnykiv osvitnih organizacij v umovah pislyadyplomnoyi pedagogichnoyi osvity: nauk.-metod. posib. [The formation of psychological competency of educational institutions managers under the conditions of postgraduate pedagogical education: scientific and methodical manual] / O. Bondarchuk, L. Karamushka, O. Bryuhoveckaya, T. Vakulich, V. Ivkin; red.: O. Bondarchuk; NAPN Ukrayiny, DVNZ «Un-t menedzh. osvity». – K.: Naukovyy svit, 2012. – 190 c.
5. Виноградова Н. И. Акмеолого-методологические проблемы становления профессионализма преподавателя высшей школы / Н. И. Виноградова // Гуманитарный вектор. – 2008. – № 3. – С. 87-92.
Vinogradova, N. Akmeologo-metodologicheskie problemy stanovleniya professionalizma prepodavatelya vysshei shkoly [Acmeological and methodological issues of higher school teachers professionalism formation] / N. Vinogradova // Gumanitarnyi vector. – 2008. – № 3. – С. 87-92.
6. Грецов А. Г. Совмещение научной и преподавательской деятельности: проблемы и перспективы / А. Г. Грецов // Ректор ВУЗа. – 2008. – № 9. – С. 30-33.
Grecov, A. Sovmeshchenie nauchnoi i prepodavatel'skoy deyatelnosti: problemy i perspektivy [The combination of scientific and teaching activities: issues and perspectives] / A. Grecov // Rektor VUZa. – 2008. – № 9. – С. 30-33.
7. Дежина И. Г. Интеграция науки и образования: оценка работы научно-образовательных центров в ведущих российских университетах / И. Г. Дежина // Вестник высшей школы. – 2008. – № 7. – С. 20-23.
Dezhyna, I. Integraciya nauki i obrazovaniya: ocenka raboty nauchno-obrazovatelnykh centrov v vedushchikh rossiyskikh universitetakh [Science

and education integration: the assessment of scientific and educational structures activity in the leading Russian universities] / I. Dezhyna // Vestnik vysshey shkoly. – 2008. – № 7. – С. 20-23.

8. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М.: Изд-во Моск. психол.-соц. института; Воронеж: МОДЭК, 2004. – 752 с.

Derkach, A. Akmeologicheskiye osnovy razvitiya professionala [Acmeological fundamentals of professional development] / A. Derkach. – М.: Izd-vo Mosk. psikhol.-soc. instituta; Voronezh: MODEK, 2004. – 752 с.

9. Дружилов С. А. Системный подход к изучению психологического феномена профессионализма человека // Вестн. Томского гос. пед. ун-та. – 2005. – № 1. – С. 51-55.

Druzhlyov, S. Sistemnyy podkhod k izucheniyu psikhologicheskogo fenomena professionalizma cheloveka [Systemic approach to a human professionalism psychological phenomenon consideration] // Vestn. Tomskogo gos. ped. un-ta. – 2005. – № 1. – С. 51-55.

10. Індивідуальна оцінка професіоналізму педагогічного персоналу в малих колективах навчальних закладів / М. Розенбаум, О. Омельченко, Л. Греченкова, О. Смирнова // Вища школа. – 2009. – № 9. – С. 90-101.

Indyvidualna ocinka profesionalizmu pedagogichnogo personal v malykh kolektyvakh navchalnykh zakladiv [The individual assessment of pedagogical personnel professionalism in small teams of educational institutions] / M. Rozenbaum, O. Omelchenko, L. Grechenkova, O. Smirnova // Vyshcha shkola. – 2009. – № 9. – С. 90-101.

11. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: уч. пособие / И. Ф. Исаев. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 208 с.

Isayev, I. Professionalno-pedagogicheskaya kultura prepodavatelya: uch. posobiye [Professional and pedagogical culture of a teacher: teaching manual] / I. Isayev. – М.: Izdatelskiy centr «Akademiya», 2004. – 208 с.

12. Климов Е. А. Пути в профессионализм (Психологический взгляд): уч. пособие / Е.А. Климов. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. – 320 с.
Klimov, E. Puti v professionalism (Psikhologicheskiy vzglyad): uch. posobiye [Roads to professionalism (Psychological viewpoint): teaching manual] / E. Klimov. – M.: Moskovskiy psikhologo-socialnyy institut: Flinta, 2003. – 320 s.
13. Кригер Е. Э. Уровневая направленность исследовательской позиции педагога // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.science-education.ru/115-11849.
Kriger, E. Urovnevaya napravlennost issledovatel'skoy pozitsii pedagoga [Level orientation of a teacher research stand] // Sovremennyye problem nauki i obrazovaniya. – 2014. – № 1 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.science-education.ru/115-11849.
14. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М.: МГФ «Знание», 1996. – 308 с.
Markova, A. Psikhologiya professionalizma [Professionalism psychology] / A. Markova. – M.: MGF«Znaniye», 1996. – 308 s.
15. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности / Л. М. Митина. – 2-е изд. – М.: Изд-во Моск. психол.-соц. института; Воронеж: МОДЭК, 2003. – 400 с.
Mitina, L. Psikhologiya razvitiya konkurentosposobnoy lichnosti [The psychology of competitive personality development] / L. Mitina. – 2-e izd. – M.: Izd-vo Mosk. psikhol.-soc. instituta; Voronezh: MODEK, 2003. – 400 s.
16. Онищенко В. Професійна я-концепція як інтегральна складова ноологічної Я-концепції особистості / В. Онищенко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 3. – С. 39-50.
Onishchenko, V. Profesiyna ya-konceptsiya yak integralna skladova noologichnoyi Ya-konceptsiyi osobystosti [Professional self-conception as an integral component of personality noological self-conception] /

V. Onishchenko // Pedagogika I psykhologiya profesiynoyi osvity. – 2013. – № 3. – С. 39-50.

17. Плаксина И. В. Психолого-акмеологическое сопровождение инновационной деятельности в образовательной среде: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13 / И.В. Плаксина. – Кострома: РГБ, 2007. – 255 с.
Plaksina, I. Psikhologo-akmeologicheskoye soprovozhdeniye innovacionnoy deyatelnosti v obrazovatelnoy srede [Psychological and acmeological support of innovation activity in educational sphere]: dis. ... kand. psikhol. nauk: 19.00.13 / I. Plaksina. – Kostroma: RGB, 2007. – 255 с.
18. Поваренков Ю. П. Психологическое содержание профессионального становления человека / Ю. Поваренков. – М.: Изд-во УРАО, 2002. – 160 с.
Povaryonkov, Yu. Psikhologicheskoye sodержaniye professionalnogo stanovleniya cheloveka [Psychological content of a human professional achievement] / Yu. Povaryonkov. – M.: Izd-vo URAO, 2002. – 160 с.
19. Профессионализм современного педагога: методика оценки уровня квалификации педагогических работников / Под науч. ред. В. Д. Шадрикова. – М.: Логос, 2011. – 168 с.
Professionalizm sovremennogo pedagoga: metodika ocenki urovnya kvalifikacii pedagogicheskikh rabotnikov [Modern teacher professionalism: the methodology of a teacher qualification level assessment] / Pod nauch. red. V. Shadrikova. – M.: Logos, 2011. – 168 с.
20. Силласте Г. Г. Включенность вузовских преподавателей в научную деятельность (сравнительный анализ) / Г. Г. Силласте // Вестник Финансовой академии. – 2008. – № 1. – С. 32-41.
Sillaste, G. Vkluyuchonnost vuzovskih prepodavateley v nauchnuyu deyatelnost (sravnitelnyy analiz) [The involvement of higher educational institution teachers into the scientific activity (comparative analysis)] / G. Sillaste // Vestnik Finansovoy akademiyi. – 2008. – № 1. – С. 32-41.
21. Траверсе Т. М. Психологія викладацької роботи / Т. М. Траверсе. – К.: Науковий світ, 2009. – 269 с.

Traverse, T. *Psikhologiya vykladackoyi roboty* [Teaching activity psychology] / T. Traverse. – K.: Naukovyy svit, 2009. – 269 s.

22. Чуракова М. В. Научно-исследовательская деятельность преподавателя как условие повышения его профессиональной компетентности / М. В. Чуракова // Вестник Южно-Уральского гос. ун-та. Сер. Соц.-гуманит. науки. – 2006. – № 17. – Вып. 7. – С. 270-273.

Churakova, M. *Nauchno-issledovatel'skaya deyatelnost' prepodavatelya kak usloviye povysheniya ego professionalnoy kompetentnosti* [The teacher scientific and research activity as a condition of professional competency improvement] / M. Churakova // Vestnik Yuzhno-Uralskogo gos. un-ta. Ser. Soc.-gumanit. nauki. – 2006. – № 17. – Вып. 7. – С. 270-273.

23. Швалб Ю. Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті / Ю. Швалб // Вища школа. – 2010. – № 1. – С. 31-36.

Shvalb, Yu. *Psikhologichni aspekty kompetentnitsnogo pidhodu v osviti* [Psychological aspects of a competence approach in education] / Yu. Shvalb // Vyshcha shkola. – 2010. – № 1. – С. 31-36.

24. Agthe M., Foersterling F. Success attributions and more: Multidimensional extensions of the sexual attribution bias to failure attributions, social emotions, and the desire for social interaction / M. Agthe, F. Foersterling // Personality and Social Psychology. – 2008. – Vol. 34 (12). – P. 1627-1638.

E-mail: irasing@yandex.ru